

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۲۹۲۹۹

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده علوم زمین

گروه آموزشی جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد M.Sc

رشته: جغرافیای سیاسی

عنوان:

اهداف ژئوپولیتیک آمریکا در حمله به افغانستان

استاد راهنما

دکتر جواد اطاعت

استاد مشاور

دکتر سید یحیی صفوی

نگارنده

عبدالمهدی شیخانی

امروز اطلاعات مذکور عملی بزرگ
تعمیر مدرک

نیمسال اول سال تحصیلی ۸۹ - ۸۸ ۲۷ / ۱۰ / ۱۳۸۸

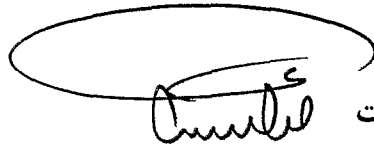
۱۲۹۳۶۶

بسمه تعالی
وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری
دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده علوم زمین
گروه جغرافیای انسانی
تأییدیه دفاع از پایان نامه
کارشناسی ارشد

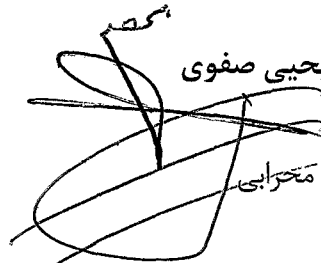
این پایان نامه توسط آقای: عبدالمهدی شیخانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته

رشته: جغرافیای سیاسی در تاریخ ۱۳۸۸/۰۸/۱۹ مورد دفاع قرار گرفت و براساس رأی هیأت

داوران با نمره ۱۸٫۹ و درجه عالی پذیرفته شد.

استاد راهنما آقای دکتر: جواد اطاعت

استاد مشاور آقای دکتر: سیدیحیی صفوی

استاد داور آقای دکتر: علی رضا مخرمی

استاد داور آقای دکتر: حمیدرضا محمدی

تقدیم به:

پدر و مادرم عزیزم

به پاس تمامی زحمات ها، مهربانیا و سالها امید و انتظار

برادران و خواهران مهربانم و تمامی دوستان و آشنایان

به پاس تمامی همراهیا و محبتهای بی دریغشان

و به تمامی کسانی که در تمامی مراحل زندگی نسبت به بنده لطف داشته و دارند.

تقدیر و تشکر

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود زهرچه رنگ تعلق پذیرد آزادست

خدا را شاکرم که بر بنده حقیر منت گذاشت تا بتوانم به این درجه علمی دست یابم و مرحله‌ای از مراحل زندگی‌ام را با موفقیت پشت سر بگذارم.

در این راه، عزیزانی مرا یاری کردند که به رسم ادب و احترام از آن‌ها سپاسگزاری می‌کنم.

صمیمانه‌ترین سپاس‌های خود را نثار پدر و مادر عزیزم که با حمایت‌های معنوی و مادی، مرا در پیمودن دوره‌های تحصیلی‌ام کمک نمودند، مدیون محبت‌های بی‌کران ایشانم.

خود را وامدار تمام عزیزان و اساتید دلسوز و زحمت‌کش دوران تحصیلی‌ام مخصوصاً جناب آقای دکتر اطاعت و جناب آقای دکتر صفوی همچنین جناب آقای دکتر پیروز مجتهد زاده که به رسم ادب از یکایک آن‌ها تشکر می‌کنم.

همچنین از تمامی دوستانی که در تدوین پایان‌نامه بنده را یاری کردند، آقایان حسنعلی پودینه، محمد کشاورز، عیسی رضازاده، ابراهیم رستگار، مهدی شاهسوندی، مهدی شادان و تمامی کسانی که در این مدت با بنده بوده اند کمال قدردانی را دارم.

اقرار و تعهدنامه

اینجانب عبدالمهدی شیخیانی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین، گروه جغرافیا، رشته جغرافیا، گرایش سیاسی پایان نامه حاضر را بر اساس مطالعات و تحقیقات شخصی خود انجام داده و در صورت استفاده از داده‌ها، مأخذ، منابع و نقشه‌ها به‌طور کامل به آن ارجاع داده‌ام، ضمناً داده‌ها و نقشه‌های موجود را با توجه به مطالعات میدانی - صحرایی خود تدوین نموده‌ام. این پایان نامه پیش از این به هیچ‌وجه در مرجع رسمی یا غیر رسمی دیگری به‌عنوان گزارش یا طرح تحقیقاتی عرضه نشده است. در صورتی که خلاف آن ثابت شود، درجه‌ی دریافتی اینجانب از اعتبار ساقط شده، عواقب و نتایج حقوقی حاصله را می‌پذیرم.

تاریخ ۱۳۸۸/۰۸/۱۹

امضاء

چکیده

حادثه یازدهم سپتامبر سر فصل جدیدی بر سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا بود. این حادثه را می‌توان بزرگترین اعتراض به سیاست‌های ایالات متحده دانست. دولت آمریکا با این استدلال که مورد تهاجم عملیاتی تروریستی قرار گرفته، دفاع را حق خود دانست و وارد جنگ با دولت‌هایی می‌شود که به زعم خود آنها را حامی تروریسم می‌داند و به اصطلاح دشمن آمریکا محسوب می‌شوند. دولت آمریکا با ارائه اسنادی شبکه القاعده را مسئول این حوادث تروریستی معرفی نمود. سپس در مدت زمانی کوتاه نیروهای خود را برای حمله به افغانستان و گروه القاعده آماده سازی نمود و با همکاری جامعه جهانی تحت عنوان مبارزه با تروریسم توانست این کشور را در مدت زمانی کوتاه اشغال نماید.

ایالات متحده تلاش کرد واقعه‌ی ۱۱ سپتامبر را، ابزاری برای دستیابی اهدافش در سطح جهان تبدیل نماید. مبارزه با تروریسم را می‌توان به عنوان هدف اولیه ایالات متحده در تهاجم نظامی به افغانستان برشمرد اما آمریکا ورای این هدف اهداف دیگری را نیز دنبال می‌کرد. تثبیت هژمونی بر نظام جهانی را می‌توان بزرگترین هدف ایالات متحده در تهاجم نظامی به افغانستان دانست. دولت آمریکا طی دکترینی پس از حادثه ۱۱ سپتامبر جهان را به دو قطب دوست و دشمن تقسیم نمود تا بدین وسیله در جهت پایه گذاری و تثبیت چارچوب نظام سلسله مراتبی و هژمونی کشورش گام بردارد. افغانستان از ویژگی‌های ژئوپولیتیک ویژه‌ای برخوردار بود که می‌توانست ایالات متحده را در انجام این مهم یاری رساند.

بنابراین ایالات متحده در این تهاجم به دنبال هدف کوتاه مدت مبارزه با تروریسم بود و اصولاً دستیابی به این هدف شرایط را برای هدف بلند مدت ایالات متحده یعنی تثبیت هژمونی بر جامعه جهانی فراهم می‌ساخت.

کلمات کلیدی: ژئوپولیتیک، تروریسم، هژمونی، هارتلند انرژی.

فهرست

۲	کلیات طرح پژوهش
۲	۱- بیان مسأله
۳	۲- سؤال و فرضیه پژوهش
۳	۱-۲- سؤال اصلی:
۳	۲-۲- سوالات فرعی:
۳	۳-۲- فرضیات:
۳	۳- تعریف متغیرها
۶	۴- اهداف تحقیق
۶	۵- اهمیت فرضیه و تبیین مسأله
۶	۶- روش تحقیق
۷	۷- پیشینه تحقیق و جنبه جدید بودن تحقیق
۷	۸- محدودیت‌های پژوهش و کاربران تحقیق
۸	۹- سازماندهی پژوهش
۲	بخش اول: مبانی نظری پژوهش
۱۰	فصل اول: نظریات روابط بین‌الملل
۱۰	۱-۱-۱- واقعگرایی
۱۶	۱-۱-۲- نوواقعگرایی
۱۸	۱-۱-۳- واقعگرایی و جغرافیا
۲۰	فصل دوم: ژئوپلیتیک و دیدگاه‌های مهم آن
۲۰	۱-۲-۱- ژئوپلیتیک و تاریخچه آن
۲۳	۱-۲-۲- دیدگاه‌های مهم ژئوپلیتیک
۲۳	۱-۲-۲-۱- قدرت دریایی (آلفرد تایر ماهان)
۲۵	۱-۲-۲-۲- قلب زمین (سر هلفورد مکیندر)
۲۹	۱-۲-۲-۳- نظریه ریملند (سرزمین حاشیه): (نیکولاس اسپایکمن)
۳۲	۱-۲-۲-۴- بیضی انرژی استراتژیک، هارتلند انرژی (جفری کمپ)
۳۵	۱-۲-۳- جایگاه افغانستان در نظریات ژئوپلیتیک
۱۰	بخش دوم: گذری بر ویژگی‌های جغرافیایی، انسانی و تاریخ معاصر افغانستان
۴۱	فصل اول: ویژگی‌های جغرافیایی و انسانی
۴۲	۱-۱-۲- جغرافیای طبیعی
۴۳	۱-۲-۲- جغرافیای انسانی
۴۹	فصل دوم: تاریخچه سیاسی معاصر افغانستان
۴۹	۱-۲-۲- حمله شوروی به افغانستان و مقاومت مجاهدین
۵۵	۱-۲-۲- شکل‌گیری طالبان

۶۰	۳-۲-۲- حضور بن لادن و گروه تروریستی القاعده در افغانستان
۶۴	بخش سوم: حادثه یازدهم سپتامبر و تهاجم نظامی ایالات متحده آمریکا به افغانستان
۶۶	فصل اول: واقعه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱
۶۶	۳-۱-۱- شرح حادثه
۶۷	۳-۱-۲- واکنش‌ها نسبت به حادثه و معرفی بن لادن به عنوان طراح این حملات
۶۸	۳-۱-۲-۱- دولتمردان آمریکایی:
۷۰	۳-۲-۱-۲- جامعه جهانی:
۷۰	۳-۲-۱-۳- معرفی بن لادن به عنوان طراح این حملات
۷۵	فصل دوم: تهاجم نظامی ایالات متحده به افغانستان
۷۵	۳-۲-۱- حمله آمریکا به افغانستان
۷۶	۳-۲-۲- عوامل موفقیت زود هنگام آمریکا در حمله به افغانستان
۷۹	۳-۲-۳- اجلاس بن و تشکیل دولت موقت افغانستان
۶۶	بخش چهارم: اهداف ژئوپلیتیک ایالات متحده آمریکا در حمله به افغانستان
۸۱	فصل اول: تروریسم
۸۱	۴-۱-۱- واژه‌شناسی و مصادیق تروریسم:
۸۴	۴-۱-۲- مبارزه با تروریسم هدف کوتاه مدت آمریکا در حمله به افغانستان:
۹۰	فصل دوم: گسترش سلطه و هژمونی
۹۰	۴-۲-۱- مفهوم هژمونی و جایگاه نظری آن:
۹۱	۴-۲-۲- ویژگی‌های قدرت هژمون:
۹۳	۴-۲-۳- هژمونی؛ تبیین رفتار آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر:
۹۷	۴-۲-۳-۱- محاصره هارتلند انرژی و ایران
۱۰۷	۴-۲-۳-۲- عملیاتی ساختن طرح خاورمیانه بزرگ:
۱۱۴	۴-۲-۳-۳- کنترل هر چه بیشتر بر آسیای مرکزی و قفقاز:
۱۲۱	۴-۲-۳-۴- گسترش ناتو به شرق
۱۲۸	۴-۲-۳-۵- نگرانی‌های ایالات متحده از گسترش و قدرت گرفتن سازمان همکاری شانگهای
۱۳۸	۴-۲-۳-۶- مبارزه با نفوذ و گسترش تفکر طالبانی و بطور کلی بنیادگرایی اسلامی:
۱۴۰	۴-۲-۳-۷- کنترل پاکستان و هند به عنوان دو قدرت منطقه‌ای:
۱۴۱	۴-۲-۳-۸- کنترل بیشتر بر آب‌های اقیانوس هند و خلیج فارس:
۱۴۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۵۹	منابع و مواخذ

فهرست نقشه‌ها

- نقشه شماره ۱-۱- هلال درونی و هلال بیرونی در نظریه هارتلند مکیندر..... ۲۸
- نقشه شماره ۱-۲- مدل فضائی نظریه ریملند اسپایکمن..... ۳۱
- نقشه شماره ۱-۳- بیضی انرژی استراتژیک (هارتلند انرژی)، (جفری کمب)..... ۳۴
- نقشه شماره ۱-۲- افغانستان و کشورهای همسایه آن..... ۴۱
- نقشه شماره ۲-۲- پراکندگی گروه‌های قومی در افغانستان..... ۴۶
- نقشه شماره ۲-۳- فعالیت‌های اقتصادی و کاربری اراضی در افغانستان..... ۴۷
- نقشه شماره ۲-۴- تقسیمات سیاسی افغانستان..... ۴۸
- نقشه شماره ۴-۱- پایگاه‌های ایالات متحده در اطراف مرکز بیضی انرژی استراتژیک (ایران)..... ۱۰۵
- نقشه شماره ۴-۲- طرح خاورمیانه بزرگ..... ۱۱۲
- نقشه شماره ۴-۳- حضور ایالات متحده در آسیای مرکزی و قفقاز..... ۱۱۸
- نقشه شماره ۴-۴- گسترش ناتو به شرق..... ۱۲۵
- نقشه شماره ۴-۵- کشورهای عضو و ناظر پیمان شانگهای..... ۱۳۶

فهرست جداول

- جدول شماره ۱-۲- خلاصه آمار، کشور افغانستان..... ۴۲
- جدول شماره ۲-۲- شاخص‌های اجتماعی کشور افغانستان..... ۴۴

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۱-۲- جمعیت گروه‌های قومی بر حسب درصد..... ۴۶

مقدمه:

یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده آمریکا سلسله حوادث تروریستی رخ داد که نه تنها این کشور بلکه جامعه جهانی را نیز با شکی بزرگ مواجه ساخت. ایالات متحده به عنوان قربانی این حوادث با استدلال دفاع مشروع پیشگیرانه و با شعار مبارزه با تروریسم جامعه جهانی را با خود همراه ساخت تا مسببان این حملات را نابود سازد. آمریکا گروهک القاعده و طالبان را که در افغانستان پناه داشتند به عنوان مسئولان حوادث معرفی و مورد تهاجم نظامی قرار داد. ایالات متحده که به تروریسم به چشم تهدیدی بزرگ برای هژمونی خود می‌دید و توانست بزرگترین چالش خود را با همراهی جامعه جهانی از سر راه بردارد. در این پژوهش سعی بر آن شده است به بررسی اهداف آمریکا در این حمله پرداخته شود.

پژوهش حاضر از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل یافته است. مقدمه این پژوهش را به کلیات پژوهش اختصاص داده‌ایم سپس در بخش اول مبانی نظری پژوهش را در دو فصل نظریه‌های روابط بین‌الملل و نظریات ژئوپلیتیک آورده‌ایم. پس از آن در بخش دوم به ویژگی‌های جغرافیایی، انسانی و تاریخی معاصر پرداخته‌ایم. بخش سوم از این به کلیاتی درباره وقوع حادثه تروریستی یازدهم سپتامبر و به دنبال آن تهاجم نظامی ایالات متحده داده شده است. بخش چهارم که مهم‌ترین بخش این پژوهش را شامل می‌شود اهداف ایالات متحده آمریکا در این تهاجم را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در فصل اول تروریسم را به عنوان هدف کوتاه مدت آمریکا در این تهاجم مورد توجه قرار داده‌ایم. در فصل دوم به مبحث هژمونی به عنوان هدف بلند مدت ایالات متحده پرداخته‌ایم. نهایتاً با استنتاجات موضوعی و نظری از این مبحث فصل سوم را به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص داده‌ایم.

کلیات طرح پژوهش

طرح موضوع

حادثه یازدهم سپتامبر سر فصل جدیدی بر سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا بود. در رابطه با این حادثه، حقوقدانان و سیاستمداران نظرات متفاوتی ارائه داده‌اند؛ برخی باور بر تروریستی بودن این عملیات داشته و برخی دیگر آن را مصداق تجاوز به یک کشور تلقی نموده و دفاع مشروع را حق این کشور دانسته‌اند. دولت آمریکا با این استدلال که مورد تهاجم قرار گرفته، دفاع را حق خود دانسته و وارد جنگ با دولت‌هایی می‌شود که به زعم خود آنها را حامی تروریسم می‌داند و به اصطلاح دشمن آمریکا محسوب می‌شوند. مسئولان آمریکایی بویژه جرج بوش رئیس جمهور این کشور حادثه ۱۱ سپتامبر را جنگ و حمله مسلحانه ارزیابی نموده و از حق دفاع مشروع برای مقابله با آن سخن راندند.

از همان روزهای اول، انگشت اتهام به سوی شبکه القاعده متوجه شد. چند روز پس از این حادثه، دولت آمریکا با ارائه اسنادی به اتحادیه اروپا و روسیه و چند کشور دیگر آنان را قانع نمود که شبکه القاعده مسئول این حوادث می‌باشد. ایالات متحده در مدت زمانی بسیار کوتاه نیروهای خود را برای حمله به افغانستان آماده نمود و توانست این کشور را به راحتی در مدت زمانی کوتاه اشغال نماید.

ایالات متحده آمریکا تلاش کرد واقعه‌ی ۱۱ سپتامبر را، ابزاری برای دستیابی اهدافش در سطح جهان تبدیل نماید. اهدافی چون دفاع مشروع از آمریکا در مقابل اقدامات تروریستی و به طور کلی مبارزه با تروریسم، ایجاد یک دولت وابسته به منظور نفوذ بیشتر در منطقه، گسترش هرچه بیشتر فرهنگ آمریکایی (از جمله گسترش دموکراسی، حقوق بشر و آزادی آمریکایی)، تکمیل حلقه محاصره هارتلند انرژی، پایه گذاری چارچوب نظام سلسله مراتبی و تثبیت هژمونی در دوره جدید. دولت آمریکا طی دکترینی پس از حادثه ۱۱ سپتامبر جهان را به دو قطب دوست و دشمن تقسیم نمود تا بدین وسیله در جهت پایه گذاری و تثبیت چارچوب نظام سلسله مراتبی و هژمونی گام بردارد.

علی رغم این مسائل ویژگی‌های ژئوپولتیک افغانستان همچون: (۱) مجاورت با روسیه و چین دو رقیب قدرتمند آمریکا (۲) نزدیکی به خاورمیانه (۳) گسترش هرچه بیشتر ناتو به شرق (۴) همسایگی افغانستان با کشور ایران، مرکز هارتلند انرژی (۵) مجاورت با آسیای مرکزی و قفقاز (۶) نزدیکی به اقیانوس هند، تنگه هرمز و خلیج فارس (۷) همسایگی با دو قدرت نوپای اتمی یعنی پاکستان و هند، از مواردی بود که ایالات متحده را بر آن داشت، علاوه بر مبارزه با تروریسم به طور کلی و شبکه القاعده به طور خاص، در صدد حمله نظامی و اشغال کشور افغانستان برآید. تا بدین وسیله مقدمات هژمونی خود بر جامعه جهانی فراهم سازد. این رساله درصدد است با بررسی ویژگی‌های فوق اهداف کوتاه مدت و میان مدت ایالات متحده آمریکا را در حمله به افغانستان مورد مطالعه و پژوهش قرار دهد.

۲- سوال و فرضیه پژوهش

این پژوهش از یک سوال اصلی و دو سوال فرعی تشکیل شده است و سعی بر آن شده است با استفاده از یافته‌ها و داده‌های مربوطه با آن‌ها پاسخ داده شود.

۱-۲- سوال اصلی:

مهمترین اهداف ژئوپولیتیک ایالات متحده آمریکا از تهاجم نظامی به افغانستان چیست؟

۲-۲- سوالات فرعی:

۱. آیا مبارزه با تروریسم به طور کلی و شبکه القاعده به طور خاص از اهداف تهاجم نظامی آمریکا به افغانستان است؟
۲. آیا گسترش، تثبیت و تعمیق هژمونی و تکمیل محاصره هارتلند انرژی می‌تواند از اهداف طولانی مدت ایالات متحده آمریکا در تهاجم نظامی علیه افغانستان باشد؟

۳-۲- فرضیات:

۱. نگرانی‌های امنیتی از جمله تروریسم و مبارزه با شبکه القاعده از اهداف کوتاه‌مدت تهاجم نظامی آمریکا به افغانستان است.
۲. تکمیل محاصره هارتلند انرژی و به طور کلی تثبیت هژمونی از اهداف میان مدت تهاجم نظامی آمریکا به افغانستان است.

۳- تعریف متغیرها

با طرح مسأله، سوال اصلی و فرضیه، لازم است مفاهیم انتزاعی به مفاهیم انضمامی و عملیاتی تبدیل گردند. این مفاهیم عبارتند از «ژئوپولیتیک»، «تروریسم» و «هژمونی» که ذیلاً به تعریف هر یک آنها مبادرت می‌نمائیم.

۱-۳- ژئوپولیتیک:

معنی کردن ژئوپولیتیک با یک معنای ویژه کاری بس مشکل است زیرا مفاهیمی نظیر ژئوپولیتیک تمایل به تغییر و تحول دارند همانطور که دوره‌های تاریخی و ساختارهای نظم جهانی تحول می‌یابند. ژئوپولیتیک از زمان وضع واژه آن از نظر مفهومی و نیز موقعیت اجتماعی و علمی دچار فراز و نشیب شده و از حالتی شناور در موضوعات مورد اطلاق نیز برخوردار بوده است. این واژه در بین جغرافیدانان، سیاستمداران حرفه‌ای، نظامی‌ها و متخصصین علوم سیاسی و روابط بین‌الملل رواج داشته

و دارد (حافظنیا، ۱۳۸۵، ص ۲۱). لاکوست و ژیبلمن در رابطه با متفاوت بودن تعاریف ژئوپلیتیک می‌گویند: برداشت‌های متفاوتی از ژئوپلیتیک ارائه شده، به گونه‌ای یک تعریف عمومی و از پیش تعیین شده برای واژه ژئوپلیتیک وجود ندارد (لاکوست، ژیبلمن، ۱۳۷۸، ص ۳۶).

دکتر گنجی در مقدمه ترجمه کتاب کلیدهای ژئوپلیتیک در این رابطه می‌گویند: در میان شاخه‌های متعدد علم وسیع جغرافیا که بسیاری از آن‌ها با علوم طبیعی و علوم انسانی پیوستگی نزدیک دارند، هیچ‌کدام به اندازه ژئوپلیتیک دستخوش تغییر مفهومی و کاربردی گوناگون نشده و هیچ یک به قدر این شاخه در عمر کوتاه خود، دوره‌های رونق و زوال نداشته است. علت این است که ژئوپلیتیک از شاخه‌های جغرافیای انسانی است و در این بخش از جغرافیا، احکام علمی مانند احکام شعبه‌های علوم طبیعی، ثبات و دوام ندارند و چون با سلیقه و شیوه تفکر انسان‌ها در ارتباط است به اقتضای زمان و مکان به صورت‌های مختلف تفسیر شده و مورد عمل قرار می‌گیرد. (لورو-توال، ۱۳۸۱، ص ۹) با این حال تعاریف متعددی از ژئوپلیتیک صورت گرفته است که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

دیکشنری اکسفورد ژئوپلیتیک را اینگونه تعریف کرده است «ژئوپلیتیک عبارت است مطالعه چگونگی تأثیرپذیری سیاست‌ها از عوامل جغرافیایی» (حافظنیا، ۱۳۸۵، ص ۲۷). دکتر میرحیدر ژئوپلیتیک را شیوه‌های قرائت و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان قدرت و اندیشه و تأثیر آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای تعریف نموده است (میرحیدر، ۱۳۷۷، ص ۴). دکتر حافظنیا ژئوپلیتیک را علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر تعریف کرده است (حافظنیا، ۱۳۸۵، ص ۳۷). دکتر پیروز مجتهدزاده ژئوپلیتیک را مطالعه اثرگذاری عوامل جغرافیایی بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی صاحبان قدرت می‌داند (مجتهدزاده، ۱۳۸۶، ص ۵۰).

تقریباً در تمامی تعاریف به رابطه بین جغرافیا و سیاست اذعان شده است، در نتیجه به طور کلی ژئوپلیتیک را می‌توان «سیاستی که متأثر از عوامل جغرافیایی باشد» تعریف نمود.

۳-۲- تروریسم

با این که در نکوهش تروریسم اتفاق نظر جهانی وجود دارد اما تعریف آن از نکات مجهول می‌باشد چرا که هر گروهی در ارائه تعریف آن می‌کوشد منافع خود را مورد توجه قرار دهد. بنابراین پدیده‌ی تروریسم طیف گسترده‌ای از تعاریف را در بر می‌گیرد که در زیر به مهم‌ترین آن اشاره می‌شود. فرهنگ اصطلاحات سیاسی دالوز تروریسم را اقدام سیاسی خشونت‌آمیز افراد یا اقلیت‌های سازمان یافته علیه اشخاص، دارایی‌ها و نهادها؛ که برای رسیدن به اهدافی نظیر کسب استقلال از یک دولت، سرنگونی رژیم حاکم و مبارزه علیه برخی جنبه‌های سیاسی یک دولت صورت می‌دهند؛

تعریف می‌کند (عزت شوکتی، ۱۳۸۳، ص ۲۸). مطابق حقوق ایالات متحده اعمال زیر اقدامات تروریستی محسوب می‌شوند: سازماندهی، تشویق یا مشارکت در هر اقدامی که در آن خطر جراحت بدنی شدید یا مرگ برای غیر مبارزان (یعنی افرادی که در جنگ شرکت نمی‌کنند) وجود داشته باشد (طاهریان راد، ۱۳۸۵، ص ۲۵). پال پیلار تروریسم را خشونت از پیش طراحی شده، با جهت‌گیری سیاسی بر ضد اهداف غیرنظامی از سوی گروه‌های خرد ملی و عوامل مخفی که معمولاً برای تأثیرگذاری بر مخاطبان به کار گرفته می‌شود، تعریف می‌کند (گوهری مقدم، ۱۳۸۶، ص ۹۰).

این تعریف دارای چهار عنصر اساسی است: نخست اینکه تروریسم عملی است از پیش طراحی شده و ناشی از فکر عده‌ای که می‌خواهند آن را انجام دهند؛ دوم، این کنش دارای جهت‌گیری سیاسی است و با دیگر خشونت‌های برآمده از انگیزه‌هایی همچون انگیزه‌های مالی یا انتقام شخصی و... فرق دارد. مرتکبین این اعمال انگیزه‌های کلان دارند و می‌خواهند وضع موجود را تغییر دهند؛ عنصر سوم این تعریف مربوط به قربانیان تروریست‌هاست که شامل افرادی است که توانایی دفاع از خود را ندارند؛ و چهارمین عنصر در ارتباط با مرتکبان اعمال تروریستی است که از گروه‌های فراملی یا عوامل سری هستند که کارشان از عملیات نظامی دولت‌ها و کاربرد آشکار نیروهای نظامی بر ضد اهداف نظامی متمایز است (هرسیج، ۱۳۸۰، ص ۲۱).

آنچه مسلم است تروریسم استفاده از زور و خشم آن هم به صورت غیر قانونی است علیه اشخاص یا اموال بی‌دفاع و بی‌اطلاع از این اقدام، در جهت ایجاد رعب و ترس به منظور دست‌یابی به اهدافی که از پیش تعیین شده است.

۳-۳- هژمونی

واژه هژمون نخستین بار در دهه سوم قرن بیستم از مفهوم هژمونی برای تحلیل سیاست داخلی استفاده شد. آنتونیو گرامشی اولین کسی بود که به صورت منسجم و مبسوط مفهوم هژمونی را پرورش داد. وی هژمونی را استیلای ایدئولوژیک می‌داند. (یزدان فام، ۱۳۸۵، ص ۶۱۱). فرهنگ دانشگاهی وبستر هژمونی را «نفوذ و اقتدار غالب، بویژه یک کشور بر دیگری» تعریف می‌کند. (همان، ص ۶۱۱) کوهن هژمونی را موقعیتی می‌داند که در آن یک دولت برای حفاظت از قواعد بنیادی حاکم بر روابط بین دولت‌ها به اندازه کافی قدرتمند بوده و از انگیزه لازم برخوردار باشد (قنبرلو، ۱۳۸۵، ص ۸۶۳). ارگانسکی هژمون را قدرتی می‌داند که بتواند حداکثری از دولت‌های دیگر را با خود همراه سازد تا بتواند ثبات را در سیستم برقرار نماید (کرمی، ۱۳۸۵، ص ۹).

به طور کلی هژمونی سیستمی در نظام جهانی است که یک قدرت با استفاده از نفوذ و اقتدار غالب خود بتواند قوانین و خواسته‌هایش را در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، دیپلماتیک و حتی فرهنگی بر دیگر کشورها اعمال کند.

۴- اهداف تحقیق

در این پژوهش سعی بر آن شده است که دو هدف اصلی این پژوهش یعنی الف) اهداف ژئوپولتیکی ایالات متحده آمریکا در تهاجم نظامی علیه افغانستان ب) اهداف کوتاه مدت و میان مدت ایالات متحده در حمله به افغانستان مورد بررسی و پاسخ داده شود.

۵- اهمیت فرضیه و تبیین مسأله

اقدامات ایالات متحده آمریکا پس از فروپاشی شوروی و حادثه یازدهم سپتامبر، موجب بروز تحولات ژرفی در عرصه روابط بین‌الملل شده است. عملکرد این کشور در پاسخ به حوادث تروریستی یازدهم سپتامبر موجب دگرگونی قواعد حاکم بر روابط دولت‌ها گردید. از آنجا که مرکزیت گروه القاعده و طالبان که عاملان اولیه این حوادث شناخته شدند در افغانستان بود، اقدامات آنی ایالات متحده آمریکا، جهت مبارزه با تروریسم را در این کشور شاهد بودیم. سیاست خارجی ایالات متحده در راستای مبارزه با تروریسم و تهاجم ابرقدرتی چون آمریکا به کشوری ضعیف چون افغانستان در نظام جدید بین‌الملل از موضوعات جالب و در عین حال جدید است. این موضوع می‌تواند ریشه بسیاری از مداخلات احتمالی قدرت برتر در سراسر جهان را روشن و تبیین نماید. برای کشوری همچون ایران که در شرایط خصمانه‌ای با ایالات متحده آمریکا به سر می‌برد و از طرف دیگر با کشور افغانستان دارای مرزهای طولانی و اشتراکات متعدد فرهنگی و سیاسی می‌باشد؛ شناخت انگیزه واقعی ایالات متحده آمریکا از این اقدام، اهمیتی مضاعف می‌یابد.

۶- روش تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیقات میان رشته‌ای می‌باشد و سعی بر آن شده، منابع و تئوری‌های رشته‌های علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و علوم جغرافیایی مورد استفاده قرار گیرد؛ روش تحقیق در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع توصیفی- تحلیلی است. در این پژوهش به طور کلی در صدد هستیم دلایل تهاجم نظامی ایالات متحده آمریکا به افغانستان را تبیین نمائیم و در ارزیابی فرضیه، به تأثیر یا عدم تأثیر عواملی چون ژئوپولتیک، تروریسم و هژمونی در تهاجم نظامی آمریکا به افغانستان پرداخته‌ایم. در مراجعه به مراکز علمی- تحقیقاتی به بررسی سوابق موجود و اطلاعات مربوطه با استفاده از روش فیش برداری و نقد و ارزیابی، به جمع‌آوری اطلاعات لازم در رابطه با این موضوع اقدام شده است. به طور کلی اطلاعات مربوط به این موضوع از کتاب‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و مطبوعات، مواضع، اظهارنظرها و بیانیه‌های رسمی مسئولان سیاسی و نظامی ایالات متحده آمریکا قبل و بعد از تهاجم

به افغانستان، اطلاعات مربوط به سمینارها و همایش‌های مربوطه، سایت‌های خبری و تحلیلی اینترنتی و همچنین بررسی واقعیت موجود، اخذ شده است.

۷- پیشینه تحقیق و جنبه جدید بودن تحقیق

کارهای علمی و تحقیقی مشخصی در این مورد صورت نگرفته است، اما از کارهای تحقیقاتی که در ارتباط با موضوع انجام شده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

علی‌رضا سلطانی در مقاله‌ای با عنوان " عملیات نظامی آمریکا در افغانستان و پیامدهای آن " که در فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی (سال هشتم، شماره بیست و هشت، پاییز ۱۳۸۱) به چاپ رسیده است، به این نتیجه رسیده است که بدون تردید اقدامات خشونت آمیز و نظامی نه تنها ریشه‌های تروریسم را نمی‌خشکاند بلکه تقویت کننده این جریان نیز می‌باشد. جدای از آن به نظر می‌رسد ائتلاف جهانی ضد تروریسم با چالش‌های جدی، مثل اختلاف بر سر تعریف تروریسم، مصادیق تروریسم و راهبری این جریان، مواجه می‌باشد.

رحمن قهرمان‌پور در مقاله‌ای با عنوان " حضور نظامی آمریکا در افغانستان: موانع و چشم اندازها " که در فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی (سال نهم، شماره سی و دوم، پاییز ۱۳۸۱) به چاپ رسیده است، بیان داشته که گره خوردن امنیت افغانستان به امنیت مناطق پیرامون این کشور و حتی خاورمیانه، از یک سو فرصت تلقی می‌شود و فکر ناامن کردن افغانستان را از بازیگران می‌گیرد و از سوی دیگر، تهدید به شمار می‌رود زیرا جلوگیری از گسترش ناامنی‌ها (از مناطق پیرامونی به افغانستان)، در شرایط موجود کار چندان ساده‌ای نیست، به خصوص اگر کشورهای مناطق مزبور در صدد ناامن کردن افغانستان باشند.

لازم به ذکر است کارهای تحقیقاتی انجام شده در رابطه با این موضوع، عموماً به صورت گزارش ارائه گردیده است و به اهداف این حمله، خصوصاً اهداف ژئوپولیتیکی آن تا آن جا که پژوهشگر اطلاع دارد، توجهی نشده است. بنابراین در این پژوهش سعی بر آن شده است اهداف ژئوپولیتیکی ایالات متحده آمریکا را تهاجم نظامی به افغانستان مورد بررسی قرار گیرد.

۸- محدودیت‌های پژوهش و کاربران تحقیق

بدیهی است که هر پژوهشی با توجه به موضوع و اهدافی که مد نظر دارد، جهت دستیابی به اهداف با مشکلات متعددی روبه‌روست. در ارتباط با این پژوهش نیز عمده‌ترین محدودیت‌های آن در رابطه با عدم وجود مدارک و اسناد دسته اول می‌باشد که در درجه اول باید گفت در این زمینه بسیار کم تحقیق و پژوهش صورت گرفته است و در درجه دوم یافتن اسناد دسته اول مربوطه، به

دلایل امنیتی- نظامی بسیار مشکل است. با این حال سعی بر آن شده است از داده‌ها و اطلاعات موجود در رابطه با موضوع استفاده و بهره کافی برده شود.

۹- سازماندهی پژوهش

پژوهش حاضر از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل یافته است. مقدمه این پژوهش را به کلیات پژوهش اختصاص داده‌ایم سپس در بخش اول مبانی نظری پژوهش را که مبنای تئوریک بحث را تشکیل می‌دهد در دو فصل نظریه‌های روابط بین‌الملل و نظریات ژئوپلیتیک آورده‌ایم. پس از آن در بخش دوم به ویژگی‌های جغرافیایی، انسانی و تاریخیچه معاصر در دو فصل پرداخته‌ایم. بخش سوم از این پژوهش در دو فصل اختصاص به کلیاتی درباره وقوع حادثه تروریستی یازدهم سپتامبر و به دنبال آن تهاجم نظامی ایالات متحده داده شده است.

بخش چهارم که مهمترین بخش این پژوهش را شامل می‌شود اهداف ایالات متحده آمریکا در این تهاجم را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در فصل اول تروریسم را به عنوان هدف کوتاه مدت آمریکا در این تهاجم مورد توجه قرار داده‌ایم. در فصل دوم به مبحث هژمونی به عنوان هدف بلند مدت ایالات متحده پرداخته‌ایم. نهایتاً با استنتاجات موضوعی و نظری از این مبحث فصل سوم را به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص داده‌ایم و در پایان به معرفی منابع پرداخته شده است.

بخش اول: مبانی نظری پژوهش

فصل اول: نظریات روابط بین‌الملل

فصل دوم: ژئوپلیتیک و دیدگاه‌های مهم آن